

Informacja naukowa

Karolina Kowalska

Zachowanie dewiacyjne nieletnich na terenach wiejskich (na przykładzie wsi Laski, Grabów nad Pilicą oraz Świerże Górne)

ABSTRAKT

Praca dotyczy zachowań dewiacyjnych nieletnich, które występują na terenach objętych badaniami wsi. Opracowanie przedstawia zarówno strukturę tych zachowań, jak i ich źródła oraz działania profilaktyczne prowadzone przez miejscowe świetlice. Przeprowadzone badania opierały się na indywidualnych wywiadach pogłębionych z pracownikami świetlic, które należycie zobrazowały sytuacje w każdej z placówek. W celu głębszego poznania specyfiki poszczególnych miejscowości posłużono się techniką obserwacji uczestniczącej. W pracy poruszono również teoretyczne aspekty tego problemu opierając się na literaturze przedmiotu.

1. Metodologia badań

1.1. Przedmiot i cel badań

Przedmiotem badawczym według Alberta Wojciecha Maszke są wszelkie zjawiska, które podlegają pewnym procesom, na podstawie których formułowane są pytania badawcze¹. Przedmiotem moich badań są zachowania dewiacyjne nieletnich na terenach wiejskich na przykładzie wsi Laski, Świerże Górne oraz Grabów nad Pilicą. W celu zgłębienia wiedzy na temat danego zjawiska, przeprowadzono wywiady z pracownikami świetlic znajdujących się w tych miejscowościach, dotyczące występowania zachowań dewiacyjnych, jak również ich uwarunkowań i profilaktyki.

Tadeusz Pilch i Teresa Bauman za cel badań uznają działanie umożliwiające zbadanie efektów, natężenia i znaczenia wpływu danej². Natomiast Waldemar Dutkiewicz definiuje cel badań jako „poznanie naukowe istniejącej realnie empirycznie rzeczywistości społecznej, opis

¹ Maszke A.W., *Metodologiczne podstawy badań empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 44.

² Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych, strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 36.

jakiegoś zjawiska (np. drugoroczności w szkole), instytucji (szkoły, placówki opiekuńczo-wychowawczej), bądź jednostki (uczeń zdolny)”³.

Celem analizy jest wykazanie jakie zachowania dewiacyjne nieletnich występują na terenach wsi Laski, Grabów nad Pilicą oraz Świerże Górne, zdefiniowanie źródeł tych zachowań oraz działań profilaktycznych, podejmowanych przez dane miejscowości.

1.2. Problemy i hipotezy badawcze

Stefan Nowak definiuje problem badawczy jako „pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie”⁴. Problemy badawcze według T. Pilcha i T. Baumana to zabieg nie wymagający znacznego wysiłku, charakteryzujący się podziałem tematu pracy, na problemy czy też pytania badawcze, opisujące nieznanne zagadnienia, na bazie samego tytułu. Problemy badawcze określają również zakres, w którym będą poszukiwane odpowiedzi na postawione pytania. Są one również podbudową do formułowania hipotez⁵.

W opracowaniu sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Jakie zachowania dewiacyjne nieletnich występują na terenach wsi Laski, Świerże Górne oraz Grabów nad Pilicą?
2. Jakie są uwarunkowania zachowań dewiacyjnych nieletnich na obszarze wsi Laski, Świerże Górne oraz Grabów nad Pilicą?
3. Jakie działania profilaktyczne prowadzą świetlice w Laskach, Świerżach Górnych oraz Grabowie nad Pilicą?

Hipoteza definiowana jest przez Waldemar Zaczyńskiego jako czynnik „celowego i ukierunkowanego działania, stanowiący drogowskaz naukowego poszukiwania”⁶. Albert Wojciech Maszke pisze, że „hipoteza jest pewnym przypuszczeniem lub stwierdzeniem naukowym, odnoszącym się do dających się zaobserwować faktów, zjawisk czy procesów, których prawdziwość lub fałszywość rozstrzygamy na podstawie prowadzonych badań empirycznych”⁷. W celach badawczych przyjęto następujące hipotezy:

1. Na terenach wsi Laski, Świerże Górne oraz Grabów nad Pilicą występują zachowania dewiacyjne nieletnich. Są to zazwyczaj czyny mniej poważne. Powodem tego jest brak anonimowości w tak małych miejscowościach.
2. W zależności od organizacji działania świetlic (selekcja podopiecznych) zachowania dewiacyjne nieletnich na ich terenie występują codziennie lub sporadycznie..
3. Na zachowania dewiacyjne nieletnich na terenach wsi Laski, Świerże Górne oraz Grabów nad Pilicą mają wpływ uwarunkowania rodzinne, środowiskowe i rówieśnicze.

1.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Metodami badawczymi według M. Łobockiego są różne działania naukowe, które mają za zadanie odnalezienie odpowiedzi na postawione uprzednio pytania badawcze⁸. W badaniu posłużono się metodą badań jakościowych. Znajdują one zastosowanie wtedy, gdy badacz

³ Waldemar D., Praca magisterska przewodnik metodyczny, Strzelec, Kielce 1996, s. 15.

⁴ Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2007, s. 214.

⁵ Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych*, ..., s. 43-44.

⁶ Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, WSiP, Warszawa 1995, s. 61.

⁷ Maszke A. W., *Metodologiczne podstawy badań empirycznych*, s. 53.

⁸ Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Imupls, Kraków 2009, s. 27.

jest zainteresowany zgłębieniem wiedzy na dany temat oraz chce dotrzeć do meritum problemu, bez konieczności zachowania reprezentatywności wyników, a skupieniu się na istocie badanego zjawiska⁹. Celem badań jakościowych jest badanie rzeczywistości w naturalnym środowisku, interpretacja, wyjaśnienie i opis problemów społecznych z wewnętrznej perspektywy za pomocą wielu różnych sposobów. Przykładem może być analiza doświadczeń grup oraz jednostek. Przeżycia te mogą się wiązać z indywidualnymi biografiami lub zawodową czy też osobistą praktyką życiową. Dotrzeć do tych informacji można poprzez badanie wiedzy potocznej jak i przekazów pośrednich i bezpośrednich¹⁰. Według Aleksandra Kamińskiego techniką badawczą są „czynności praktyczne, regulowane starannie wpracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzonych informacji, opinii, faktów”¹¹. W prezentowanych badaniach zastosowano technikę indywidualnego wywiadu ustrukturyzowanego. Jest to podstawowa technika badań jakościowych, polegająca na bezpośredniej konwersacji badacza i respondenta. Za jej pomocą można uzyskać szczegółowe informacje oraz opinie wybranych przez badacza osób, które spełniają sprecyzowane przez niego kryteria doboru próby. Technika ta znajduje zastosowanie również w eksplikacji genezy badanego zjawiska oraz otrzymania informacji, których nie da się zdobyć za pomocą takich metod jak na przykład ankieta¹². Według mnie powyższa technika jest w stanie najlepiej zbadać zjawisko zachowań dewiacyjnych nieletnich na terenach wiejskich. Narzędzie badawcze to przedmiot, za pomocą którego realizowana jest wybrana technika badawcza¹³. Narzędziem, którym posłużyłam się do zrealizowania założeń jest autorski kwestionariusz wywiadu składający się z trzech części dotyczących występowania zachowań dewiacyjnych na terenach poszczególnych wsi, ich źródeł oraz działań profilaktycznych prowadzonych przez świetlice.

W celu głębszego poznania specyfiki poszczególnych miejscowości posłużono się również techniką obserwacji uczestniczącej. Jest to jawny sposób zbierania danych poprzez przebywanie w kręgu danej społeczności¹⁴. Swobodne rozmowy z mieszkańcami badanych wsi oraz częste przebywanie na ich terenie dostarczyło wielu znaczących informacji.

1.4. Organizacja i przebieg badań

Badania zostały przeprowadzone w trzech świetlicach na terenach wsi Laski, Grabów nad Pilicą oraz Świerże Górne. Powyższy obszar badań został wybrany, ponieważ autorka sama pochodzi ze środowiska wiejskiego i od dawna interesowała ją zjawisko zachowań dewiacyjnych nieletnich. Obszar ten jest szczególnie interesujący, ze względu na występowanie różnych struktur społecznych poszczególnych wsi.

Do badań wykorzystano kwestionariusz wywiadu. Był on opracowany na podstawie uprzednio określonych problemów i hipotez badawczych. Miał na celu próbę rzetelnego poznania tematu w badanym zakresie.

Wywiady przeprowadzono z pracownikami poszczególnych świetlic, a nie z dziećmi, ponieważ trudno byłoby dobrać odpowiednią próbę badawczą spośród podopiecznych świetlic.

Problemem przy przeprowadzeniu wywiadów z dziećmi mogłoby być również uzyskanie

⁹ <http://www.mojasocjologia.pl/badania-jakosciowe-metody-jakosciowe/>, dostęp 01.04.2016 r.

¹⁰ Flick U., *O serii Niezbędnik badacza*, w: Gibbs Graham, *Analizowanie danych jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 21-22.

¹¹ Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych*, ..., s. 71.

¹² http://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/poglebione-wywiady-indywidualne-idi_662.html, dostęp 07.04.2016

¹³ Pilch T., Bauman T., *Zasady badań* ..., s. 71.

¹⁴ Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i s-ka, Poznań 2001, s. 300.

szczerych odpowiedzi bez uprzedniego zdobycia ich zaufania, co bywa bardzo trudne w tak hermetycznym środowisku. Poza tym pracownicy są w stanie lepiej wyrazić opinię na temat badanego zjawiska z perspektywy obserwatora i osoby dorosłej. Przed przeprowadzeniem badań przekazano poszczególnym respondentom kwestionariusz wywiadu w celu zapoznania się przez nich z problematyką i przygotowaniem do rozmowy. Wynikiem tego było zgłoszenie przez jedną ze świetlic braku występowania zachowań dewiacyjnych na jej terenie. Spowodowało to zmianę pytań skierowanych do respondentki z tejże instytucji w celu wyjaśnienia przyczyn takiego zjawiska. Nie wyraziła ona jednak zgody na nagrywanie wypowiedzi, uzasadniając odmowę nieprzyjemnymi doświadczeniami z tego typu metodą. Pozostałe odpowiedzi zostały zarejestrowane za pomocą dyktafonu po uzyskaniu zgody respondentów. Łącznie przeprowadzono pięć wywiadów. Na wstępie respondenci odpowiadali na pytania zawarte w metryczce, dotyczące nazwy świetlicy, średniej liczby uczęszczających do świetlicy, przedział wiekowy podopiecznych oraz liczby pracowników. W dalszej części wywiadu odpowiadano na 36 pytań podzielonych na trzy kategorie: źródła zachowań dewiacyjnych, struktura zachowań dewiacyjnych oraz profilaktyka zachowań dewiacyjnych.

Badania trwały pięć dni. Spotkania z respondentami odbywały się w świetlicach w godzinach pracy. Średni czas trwania wywiadu wynosił półtorej godziny. Jedno ze spotkań trwało około trzech godzin, czego przyczyną była potrzeba interwencji więcej niż dwóch opiekunów w negatywne zachowanie podopiecznych.

2. Charakterystyka badanych miejscowości i świetlic

2.1. Charakterystyka wsi Laski oraz „Świetlicy Laski”

Laski to wieś położona na Mazowszu w powiecie grójeckim, w gminie Warka. Do 2006 roku terytorium sołectwa Laski obejmowało również miejscowości „Kolonias Laski” i „Laski - Stacja Hodowli Roślin”, wchodzące w skład obrębu ewidencyjnego Państwowego Gospodarstwa Rolnego (dalej: PGR) Laski. Na mocy uchwały Rady Miejskiej w Warce z dnia 3 marca 2006 r. zniesiono nazwy tych miejscowości poprzez włączenie ich zamieszkałej części do granic administracyjnych miasta Warka oraz przyłączanie niezamieszkałej części „Laski - Stacja Hodowli Roślin” do wsi Laski¹⁵.

Ubiegłe dziesięciolecie przyniosły znaczące zmiany systemowe. Dotknęły one również małych społeczności takich jak Laski, na terenie których działał PGR. W 1968 roku został on przekształcony w Stację Hodowli Roślin (dalej: SHR), która z kolei została zlikwidowana na początku lat 90 XX wieku¹⁶.

Likwidacja PGR-ów w latach 90 XX wieku, związana ze zmianami gospodarczymi w Polsce, niosła ze sobą redukcję lub całkowite zaniechanie chowu zwierząt, zmniejszanie produkcji roślinnej, przekształcenie metod uprawy. Najgroźniejszym skutkiem tych zmian było drastyczne ograniczenie miejsc pracy, co następnie generowało wiele innych problemów społecznych. Znaczna ilość potrzeb życiowych pracowników, jak i ich rodzin była zaspakajana przez PGR. Po transformacji nowi właściciele znacznie zredukowali działalność społeczną jak i przywileje socjalne. Nowa sytuacja ekonomiczno-gospodarcza zburzyła dotychczasową harmonię wielu

¹⁵ Uchwała Rady Miejskiej w Warce z dnia 3 marca 2006 r. w sprawie wystąpienia o zmianę granic administracyjnych miasta Warka i zniesienie nazw miejscowości, Nr XLII/462/06.

¹⁶ Górniewicz M., *Dziecięcy projekt artystyczny, jako narzędzie skutecznego przełamania izolacji społecznej dzieci i młodzieży*, Warszawa 2016, s. 3.

domów. Większość rodzin nie potrafiła odnaleźć się w powstałych warunkach kapitalizmu, w wyniku czego część popadła w ubóstwo, a w niektórych utrwalił się problem alkoholizmu. Niestety z upływem czasu sytuacja ta nie zmienia się. Można stwierdzić, że problem bezradności życiowej na terenie wsi Laski przekazywany jest z pokolenia na pokolenie¹⁷.

Miejscowość znajduje się cztery kilometry od centrum Warki i dwadzieścia kilometrów od Grójca (miasta powiatowego). Dzięki autobusom Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej Sp. z o.o. kursującym przez Laski, mieszkańcy mają możliwości bezpośredniego przemieszczania się między tymi miastami. W odległości trzech kilometrów znajduje się dworzec PKP w Warce, z którego bezpośrednio można dostać się do Warszawy (70 km) i Radomia (55 km).

Na terenie wsi dominują domy jednorodzinne. W sąsiedztwie znajduje się tzw. Osiedle wareckie, które mimo przyłączenia go do granic administracyjnych Warki w 2006 roku, ciągle boryka się ze skutkami zmian ustrojowych, jakie nastąpiły na początku lat 90 (teren byłego PGR-u). Jeszcze do niedawna kilka rodzin zamieszkiwało tak zwane „baraki popegeerowskie”, które zupełnie nie nadają się do użytku. Nie mają bieżącej wody, ani węzła sanitarnego. Obecnie pozostała jeszcze jedna rodzina, która zajmuje taki obiekt. Pozostali mieszkańcy tych budynków zostali przeniesieni do mieszkań socjalnych w pobliskich nowo wybudowanych blokach. Rodziny są zarówno pełne jak i odtworzone, minimum 4 osobowe. Wśród nich występuje również wielodzietność, a także wielopokoleniowe domy, gdzie mieszka nawet 9 osób¹⁸.

Zarówno na obszarze całego powiatu, jak i w Laskach znajduje się wiele gospodarstw sadowniczych, dlatego też nie bez przyczyny powiat grójecki zwany jest często „zagłębem sadownictwa”. Na terenie wsi mieści się również firma „Danko Sp. z o.o. Oddział w Laskach. Hodowla roślin. Sprzedaż materiałów siewnych, zbóż”, w którym między innymi hodowane są nowe odmiany żyta i pszenżyta¹⁹. Na granicy z Warką prosperuje sklep, który bardzo często jest oblegany przez osoby z rodzin dysfunkcyjnych, a w szczególności tych dotkniętych problemem alkoholowym. Do mieszkańców docierają również informacje, iż niepełnoletni mają możliwość nabycia w nim wyrobów tytoniowych oraz alkoholu. Jednak do tej pory nie udało się tego udowodnić. Sklep utrzymuje się głównie ze sprzedaży produktów podlegających koncesji. Większość mieszkańców dojeżdża na zakupy do miasta²⁰.

Z danych gminnego Urzędu Stanu Cywilnego wynika, iż w Laskach 18 maja 2016 roku zameldowanych było 138 osób. Natomiast wraz z sąsiadującym osiedlem wareckim obecnie Laski zamieszkuje 500 osób w tym 80 dzieci i młodzieży. Blisko połowa z nich żyje w rodzinach dysfunkcyjnych, w których występuje problem alkoholizmu²¹. Obecnie na terenie miejscowości istnieje nieformalny podział mieszkańców na tych dobrze prosperujących i na tych którzy zostali dotknięci różnymi dysfunkcjami życiowymi. Ci pierwsi mają własne gospodarstwa sadownicze bądź posiadają stałą pracę, natomiast w środowisku dysfunkcyjnym dominują: bezrobocie, praca w szarej strefie oraz prace sezonowe. Te ostatnie podejmowane są w istniejącej firmie bądź w gospodarstwach sadowniczych, najczęściej odległych od Lasek. Powodem tego staje się po pierwsze poczucie wstydu, a po drugie niechęć przyczyniania się do wzbogacenia lepszych od siebie²².

¹⁷ Górniewicz M., *Dziecięcy projekt artystyczny...*, s. 3.

¹⁸ Wywiad nr 1.

¹⁹ Strona internetowa Danko, <http://danko.pl/>, dostęp 16.05.2016 r..

²⁰ Informacje uzyskane podczas rozmowy z mieszkanką wsi Laski.

²¹ Górniewicz M., *Dziecięcy projekt artystyczny...*, s. 16-17.

²² Informacje uzyskane od jednej z mieszkank wsi Laski.

„Świetlica Laski” powstała w 2014 roku w budynku zamkniętej filii w Laskach Publicznej Szkoły Podstawowej Nr 2 z oddziałami Integracyjnymi im. Kazimierza Pułaskiego w Warce²³. Prowadzona jest przez Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Aktywności Lokalnej „ANIMATOR”. Zajęcia odbywają się w trzech salach. Jedna z nich przeznaczona jest na zabawy i warsztaty dla najmłodszej grupy wiekowej, w drugiej od końca 2015 roku funkcjonuje „Pracownia Orange”, natomiast w największej znajduje się stół do ping-ponga, a także odbywają się w niej spotkania okolicznościowe i zajęcia przeznaczone dla wszystkich uczestników. W budynku znajduje się również kuchnia, która jednak wymaga generalnego remontu.

Kadra składa się z trzech pracowników, a dodatkowo swoją pomocą służą również wolontariusze, jak i osoby indywidualne.

Świetlica współpracuje z Samorządem, podległymi mu jednostkami, takimi jak Gminna Instytucja Kultury „Dworek na Długiej”, Centrum Sportu i Rekreacji w Warce, Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, a także z parafiami, Ochotniczą Strażą Pożarną w Laskach oraz Grupą Żywiec S.A. Browar Warka²⁴. Jeśli chodzi o współpracę z rodzicami podopiecznych, pomimo często podejmowanych prób jej nawiązania niestety efekty są znikome.

Źródłami finansowania działalności Świetlicy w Laskach są dobrowolne wpłaty na działalność pożytku publicznego, udział w konkursach ofert, udział w konkursach grantowych (np. Działaj Lokalnie), pomoc sołectwa Laski oraz poszukiwanie darczyńców w kręgu lokalnych przedsiębiorców²⁵.

Głównym założeniem funkcjonowania świetlicy jest „upowszechnianie pracy arteterapeutycznej i środowiskowej z dziećmi i młodzieżą zagrożoną wykluczeniem, jako skutecznego narzędzia zmiany społecznej”²⁶. Świetlica w ramach działalności ma również na celu koordynację zajęć opiekuńczo wychowawczych, wyłanianie uzdolnień i poszerzanie zainteresowań uczestników zajęć, udzielanie pomocy w nauce oraz upowszechnianie aktywnych form spędzania czasu wolnego od obowiązku szkolnego. Kolejnym zadaniem jest kształtowanie wśród podopiecznych poczucia przynależności do środowiska lokalnego jak i regionu oraz kraju. Wśród założeń świetlicy znajduje się również szeroko rozumiana profilaktyka zachowań niepożądanych wśród dzieci i młodzieży, zapobieganie ryzykom niedostosowania społecznego, poszerzanie oferty kulturalnej miejscowości, rozpoznawanie potrzeb mieszkańców i kreowanie stosownej oferty zajęć²⁷.

Program adresowany jest do chętnych uczniów ze szkół podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych oraz ich absolwentów z terenu gminy Warka, a w szczególności do osób mieszkających w Laskach oraz na terenie przyległego do miejscowości osiedla wareckiego. Poprzez prowadzenie warsztatów, a także organizację przedstawień artystycznych uczestników zajęć, pikników rodzinnych itp. pośrednio skierowany jest również do szerszej społeczności²⁸.

Przedział wiekowy podopiecznych przybywających świetlicy mieści się między 3 a 19 rokiem życia. Powodem obecności tak małych dzieci jest warunek stawiany starszemu rodzeństwu przez rodziców „albo idą wszyscy do świetlicy, albo nikt”. Dzięki temu zyskują kilka godzin spokoju od wrzasków i wszelkich niedogodności wynikających z obowiązku opieki nad dziećmi.

²³ Uchwała Rady Miejskiej w Warce z dnia 24 kwietnia 2014r. w sprawie zmiany aktu założycielskiego Publicznej Szkoły Podstawowej Nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi im. Kazimierza Pułaskiego w Warce, nr LII/367/14.

²⁴ Informacje uzyskane podczas wywiadu z Prezesem Stowarzyszenia ANIMATOR Moniką Górniewicz.

²⁵ Program działania Świetlicy w Laskach do realizacji przez Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Aktywności Lokalnej „ANIMATOR” w roku 2016, s.4.

²⁶ Tamże, s.2.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże, s.3.

Najmłodzi przybywają pod opieką starszego rodzeństwa, często niepełnoletniego. W większości pojawiają się podopieczni z rodzin dysfunkcyjnych, gdyż dzieci z prawidłowo funkcjonujących domów nie otrzymują pozwolenia od rodziców na uczęszczanie do świetlicy²⁹.

Zajęcia w świetlicy odbywają się cyklicznie, trzy razy w tygodniu w godzinach od 16.00 do 19.30, chociaż ewidentnie istnieje potrzeba prowadzenia ich codziennie. Podopieczni zawsze starają się przesunąć moment opuszczenia świetlicy. Ograniczenia te spowodowane są złą sytuacją ekonomiczną. Średnio w ciągu jednego dnia w warsztatach uczestniczy 17 osób. Często nieprzewidywalne zachowania podopiecznych, jak i duża rozbieżność wiekowa wymagają obecności przynajmniej dwóch osób na dyżurze. Każda grupa wiekowa preferuje różne formy spędzania wolnego czasu. I tak najmłodzi lubią zajęcia manualne, zabawy fabularyzowane w oparciu o sytuację z życia codziennego, często modyfikowane poprzez idealizowanie świata. Starsze grupy, zwłaszcza chłopcy, są zwolennikami gier komputerowych. Jednak w ostatnim czasie coraz częściej wybierają rywalizację „na żywo” w tenisa stołowego. W świetlicy funkcjonuje również grupa taneczna do której należy większość starszych dziewcząt. Pomimo zakazu zażywania i przebywania pod wpływem środków odurzających na terenie świetlicy, zdarzają się takie sytuacje. Reakcją na złamanie tej zasady zazwyczaj jest indywidualna rozmowa z podopiecznym. Poprzez takie działanie pracownicy nie chcą jeszcze bardziej piętnować i tak naznaczonych już młodych ludzi. Bardzo często zdarzają się kradzieże. Jednak podopieczni dopuszczają się ich w sposób trudno zauważalny dla opiekunów. Ginią zazwyczaj przedmioty codziennego użytku domowego takie jak szuflce, kubki, szklanki, środki czystości. Wśród uczestników zajęć bardzo często obserwuje się zachowania agresywne. Zdarza się to między rodzeństwami, ale także między grupami wiekowymi, najczęściej w kolejkach do różnych zabaw bądź sprzętu multimedialnego. Wśród podopiecznych są osoby które uchylają się od obowiązku szkolnego. Dwie z nich zostały skierowane do Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych³⁰.

Obecność w świetlicy dzieci i młodzieży z dysfunkcjami wynika z tego, iż to w szczególności dla nich działa i nie stawia im (oprócz wspomnianego zakazu używania i bycia pod wpływem środków odurzających na jej terenie) ograniczeń do uczestnictwa w zajęciach. Będąc w znajomym sobie środowisku są bardziej otwarci i z czasem dają się poznać w różnych sytuacjach mających miejsce na terenie świetlicy, jak i organizowanych wyjazdach.

2.2. Charakterystyka wsi Grabów nad Pilicą oraz Świetlicy dla Dzieci i Młodzieży "CYBERIA"

Powstanie wsi Grabów nad Pilicą datuje się na początek XV wieku. Człon nazwy „Grabów” pochodzi od lasu grabowego³¹. Mieści się ona w województwie mazowieckim, w powiecie kozienickim. Jest to miejscowość, w której znajduje się siedziba Gminy Grabów nad Pilicą.

Wieś posiada dobrą sieć komunikacyjną. Ze stacji PKP Grabów nad Pilicą bezpośrednio kursują pociągi do Radomia (48 km) oraz Warszawy (80 km). Drogą wojewódzką nr 730, która przebiega przez centrum miejscowości, kursują autobusy Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej Spółka z o.o. Najbliższe miasto (Warka) znajduje się w odległości 6 km, natomiast Kozienice (miasto powiatowe) położone jest 33 km od Grabowa n/ Pilicą. Na terenie wsi funkcjonuje Zespół Szkół (szkoła podstawowa oraz gimnazjum, a także od września 2016 roku

²⁹ Wywiad nr 1.

³⁰ Wywiad nr 1.

³¹ Urząd Gminy w Grabowie nad Pilicą, *Grabów nad Pilicą w Obiektywie*, Firma Kordas, Kozienice 2013, s. 8.

przedszkole), Ośrodek Zdrowia, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminna Biblioteka Publiczna, Urząd Pocztowy, Komisariat Policji, Ochotnicza Straż Pożarna, oddział Banku Spółdzielczego, prywatne przedszkole, apteka, karczma „u Jankiela”, stacja paliw, dwie piekarnie oraz trzy sklepy samoobsługowe. W centrum miejscowości mieści się kościół parafialny pod wezwaniem Świętej Trójcy. Przy Urzędzie Gminy mieści się świetlica środowiskowa połączona z Centrum Aktywizacji Społeczności Lokalnej.

Na terenie miejscowości dominuje dwupokoleniowa struktura rodzin, które najczęściej decydują się na posiadanie maksymalnie dwojga dzieci. Pomimo, iż gmina jest typowo rolna, to w samym Grabowie nad Pilicą prosperuje zaledwie kilka gospodarstw utrzymujących się wyłącznie z pracy na roli. Przyczyną tego może być występowanie niskiej klasy gleb. Pozostali poszukują źródła utrzymania w odległych miejscowościach m. in. w Warszawie. Wiąże się to z długim czasem dojazdu (1,5 godziny pociągiem w jedną stronę, biorąc pod uwagę często jeszcze dojazd ze stacji PKP do docelowego miejsca, aby dotrzeć do pracy w Warszawie potrzeba minimum 4 godzin dziennie) do miejsca zatrudnienia, a konsekwencją tego jest mniejsza ilość lub brak poświęcanej uwagi funkcjonowaniu rodziny, a w szczególności dzieci.

Świetlica środowiskowa „Cyberia” połączona wraz z Centrum Aktywizacji Społeczności lokalnej funkcjonują od 2 stycznia 2013 roku³². Jednostką organizacyjną, jak i bezpośrednio finansującą, jest Urząd Gminy Grabów nad Pilicą³³. Bogate wyposażenie multimedialne, gry planszowe, stół bilardowy, stół do ping-ponga i pozostałe akcesoria znajdujące się w trzech salach świetlicy zostały nabyte dzięki realizacji operacji pt. „Wyposażenie Świetlicy dla Dzieci i Młodzieży połączonej z Centrum Aktywizacji Społeczności Lokalnej” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, osi 4 „Leader”, działania 413. Dla bezpieczeństwa organizator wyposażył placówkę w monitoring³⁴.

Świetlica przeznaczona jest dla młodzieży i dzieci (do lat 9 pod opieką rodzica lub pełnoletniego opiekuna), członków organizacji i klubów sportowych z lokalnego środowiska, mieszkańców gminy w ramach realizowanych działań lokalnych m.in. wydarzeń sportowych oraz kulturalnych. Świetlica nie może być wynajmowana na działania prywatne oraz komercyjne³⁵.

Regulamin „CYBERII” zakazuje palenia papierosów, spożywania wyrobów alkoholowych i artykułów spożywczych, a także zażywania środków odurzających³⁶. W następujących przypadkach opiekun ma prawo pozbawić uczestnika możliwości przebywania w świetlicy:

- uczestnik zajęć dopuści się agresywnego zachowania wobec opiekuna świetlicy, instruktora lub innego uczestnika zajęć,
- uczestnik swoim zachowaniem będzie dezorganizował pracę instruktora, opiekuna świetlicy lub innych uczestników zajęć,
- zachowanie uczestnika wskazywać będzie na spożycie przez niego alkoholu bądź środków odurzających,
- uczestnik na terenie świetlicy spożywał będzie alkohol, palił papierosy lub zażywał środki odurzające,
- uczestnik dopuści się celowego zniszczenia mienia świetlicy³⁷.

³² Strona internetowa gminy Grabów nad Pilicą, <http://www.grabow.pl/art,748,zapraszamy.html>, dostęp 18.05.2016 rok.

³³ Zarządzenie Wójta Gminy Grabów nad Pilicą z dnia 25 maja 2012 r. w sprawie: zatwierdzenia regulaminu korzystania ze świetlicy w Grabowie nad Pilicą, NR 26a.2012.

³⁴ Strona internetowa gminy Grabów nad Pilicą, <http://www.grabow.pl/art,749,swietlica-dla-dzieci-i-mlodziezy-cyberia.html>, dostęp 18.05.2016 rok.

³⁵ *Regulamin korzystania ze świetlicy w Grabowie nad Pilicą*, Załącznik do Zarządzenia Wójta Gminy Grabów nad Pilicą z dnia 25 maja 2012r., Nr 26a.2012 .

³⁶ Tamże.

Celem działalności jest „aktywizowanie jednostki oraz grup lokalnych, budowanie właściwych postaw społecznych, szczególnie wśród dzieci i młodzieży, rozwijanie zainteresowań, pasji, obcowanie ze sztuką i kulturą, integracja społeczna.”³⁸. Powyższe zadania realizowane są poprzez organizację warsztatów plastycznych, zajęć sportowych, rajdów, wycieczek rowerowych, turniejów, imprez sportowych i kulturalnych oraz spotkań edukacyjnych³⁹.

Z wyjątkiem świąt CYBERIA jest czynna sześć dni w tygodniu, w godzinach 14.00-20.00. Świetlica zatrudnia dwóch pracowników. W roku szkolnym średnio dziennie do świetlicy uczęszcza 12 osób. W okresie wakacji oraz ferii zimowych liczba ta bywa nawet trzykrotnie większa. Powodem tego jest brak obowiązków szkolnych. Letnia pora sprzyja również przybywaniu rowerami dzieci i młodzieży z odleglejszych miejscowości gminy⁴⁰. Uczestnicy zajęć w większości mieszczą się w przedziale wiekowym od 9 do 20 roku życia. Dolna granica jest ustalona regulaminowo, gdyż głównym założeniem jest aktywizacja już świadomych osób. Młodsze dzieci muszą przybywać z opiekunami, aby uniknąć potrzeby zaspokajania tęsknoty wśród nich. Do świetlicy przybywają również osoby w średnim wieku najczęściej w celu skorzystania z drukarki oraz zdobycia pewnych umiejętności na organizowanych warsztatach tematycznych. W CYBERII funkcjonuje również Klub Seniora. Można wnioskować, iż jest to świetlica wielopokoleniowa.

Placówka współpracuje z Zespołem Szkół w Grabowie nad Pilicą oraz pozostałymi szkołami gminnymi, parafią, Ochotniczą Strażą Pożarną w Grabowie nad Pilicą, Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Ośrodkiem Zdrowia, okolicznymi sołectwami, Kozienickim Domem Kultury im. Bogusława Klimczuka, lokalnymi przedsiębiorcami oraz mediami powiatowymi.

W świetlicy oprócz agresji wywołanej niepowodzeniem w grach komputerowych, nie obserwuje się żadnych poważnych zachowań dewiacyjnych. Podopieczni pochodzący z rodzin dysfunkcyjnych bywają często zamknięci w sobie i smutni. Opiekunowie obserwują, iż przybywają oni do świetlicy, aby zmienić otoczenie i oderwać się od tego co dzieje się w domu. Nie sprawiają oni jednak problemów wychowawczych. Na terenie miejscowości występują zachowania niepożądane wśród dzieci i młodzieży, dla których oferta świetlicy nie jest wystarczająco atrakcyjna. Jest to w szczególności spożywanie alkoholu oraz palenie papierosów. W te produkty zaopatrują w okolicznym sklepie.

2.3. Charakterystyka wsi Świerże Górne oraz Świetlicy Środowiskowej „Poranek”

Świerże Górne położone są nad Wisłą w województwie mazowieckim, powiecie kozienickim, gminie Kozienice. Znajdują się 11 kilometrów od miasta powiatowego, a 90 kilometrów od Warszawy. To najstarsza miejscowość na tym obszarze. W źródłach pisanych wzmianki o miejscowości pojawiają się od 1191 roku. W czasach średniowiecza mieścił się w niej gród przepraw Wisłą na trakcie z Małopolski do Litwy⁴¹. W czasach II wojny światowej wieś, jak i ówczesna gmina Świerże Górne została zniszczona w 80 procentach, w związku z tym miejscowa ludność podjęła się odbudowy. Dzięki unikatowym walorom terenu w latach 60 XX w. podjęto decyzję o budowie „elektrycznego giganta” - Elektrowni Kozienice. W 1968 roku zaczęto wznosić jej konstrukcję. Ten moment w historii zarówno dla mieszkańców Świerży Górnych, jak i dla

³⁷ Tamże.

³⁸ Strona internetowa gminy Grabów nad Pilicą, <http://www.grabow.pl/art,748,zapraszamy.html>, dostęp 18.05.2016 rok.

³⁹ Wywiad nr 4.

⁴⁰ Wywiad nr 4.

⁴¹ *Kozienice 1549-1999 Ziemia Kozienicka*, Wydawca Elektrownia „Kozienice” S.A., Kozienice 1999, s. 60.

całego regionu rozpoczął nową erę. Wraz z postępowaniem budowy przybywali specjaliści z różnych dziedzin. Zatrudnienie zdobywała również miejscowa ludność. W Świerżach, jak i całym rejonie powstawało osiedle mieszkaniowe. W latach 1969-1974 przy elektrowni mieściła się Zasadnicza Szkoła Energetyczna⁴². Pomimo rozwoju infrastruktury społeczno-gospodarczej obserwowane były również zjawiska negatywne. Z wypowiedzi kobiety, która wychowała się w czasach powstawania elektrowni wynika, iż w rodzinach pracowali jedynie mężczyźni, którzy często nadużywali alkoholu. Kobiety względnie zajmowały się domem, jednak więcej czasu spędzały na mało konstruktywnych rozmowach z sąsiadkami, a niezdyscyplinowane dzieci snuły się między osiedlowymi blokami.

W 1827 roku na terenie wsi znajdowało się 20 domów i mieszkało 200 osób. W 2013 roku było już 1547 mieszkańców, 13 bloków mieszkaniowych oraz 57 domów⁴³. Obecnie wieś liczy 1465 zameldowanych⁴⁴. Na terenie Świerży Górnych funkcjonuje Ośrodek Zdrowia, Filia nr 7 Biblioteki Powiatowej w Kozienicach, Ochotnicza Straż Pożarna, placówka pocztowa, Klub Sportowy „MEGAWAT”, kościół pod wezwaniem Świętego Jakuba. Szkoła Podstawowa mieści się w oddalonej o 5 kilometrów Nowej Wsi. W 2001 roku powstało Publiczne Gimnazjum im. Jana Chrapka⁴⁵. Jedna z mieszkanki podczas rozmowy przedstawiła mi sytuację, jaka miała miejsce po utworzeniu tej szkoły. Mianowicie dyrekcja zmuszona była utworzyć odrębne klasy dla samych mieszkańców Świerży i innych miejscowości, ponieważ istniał bardzo wysoki poziom zakorzenionej wzajemnej nietolerancji. Na szczęście z biegiem czasu sytuacja ta ulega zmianie na lepsze.

Placówka Wsparcia Dziennego – Świetlica Środowiskowa „Poranek” działa od listopada 2004 roku. Początkowo mieściła się przy kościele w pomieszczeniach o większej powierzchni niż obecnie w budynku gimnazjum⁴⁶. Organem kierującym działaniem świetlicy jest Ośrodek Profilaktyki Uzależnień w Kozienicach. W placówce zatrudnionych jest dwóch wychowawców oraz osoba odpowiedzialna za czystość i porządek.

Do zadań placówki - według statutu - należy zapewnianie bezpieczeństwa dzieciom obecnym w świetlicy, udzielanie pomocy w wypełnianiu obowiązków szkolnych, wspieranie podczas kryzysów rówieśniczych szkolnych oraz osobistych, aranżowanie zabaw i zajęć ruchowych, rozwijanie zainteresowań, przeciwdziałanie niedostosowaniu społecznemu dzieci za pomocą działań profilaktycznych i integracyjnych, kształtowanie właściwych postaw i zachowań, popularyzowanie profilaktyki pro-społecznej oraz zdrowego stylu życia, obserwowanie warunków dziecka w rodzinie, udzielanie pomocy rodzicom/opiekunom prawnym w rozwiązywaniu problemów wychowawczych oraz szeroka współpraca z sądem, Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej (dalej: M-GOPS), Policją i szkołami, do których uczęszczają podopieczni świetlicy⁴⁷.

Placówka dysponuje 30 miejscami, dlatego też stosowana jest zasada „kto pierwszy, ten lepszy”. Mianowicie, na prośbę rodziców dzieci są kolejno zapisywane do świetlicy na początku roku szkolnego. Zwykle jest więcej chętnych niż dostępnych miejsc, w związku z tym prowadzona jest „lista rezerwowa”. Znajduje ona zastosowanie w przypadku niesumiennego uczęszczania na zajęcia dzieci znajdujących się na liście w dzienniku zajęć. W takiej sytuacji ich miejsce zajmują

⁴² Zając K., Maj R., *Dziedzictwo kulturowe gminy Kozienice*, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej, Kozienice 2013, s. 52-53.

⁴³ Tamże, s. 53.

⁴⁴ Dane Urzędu Gminy Kozienice, stan na dzień 18.05.2016 r.

⁴⁵ Zając K., Maj R., *Dziedzictwo kulturowe gminy Kozienice*, s.53.

⁴⁶ Strona internetowa świetlicy „Poranek”, <http://swietlicaporanek.wix.com/poranek>

⁴⁷ Statut Placówki Wsparcia Dziennego Świetlicy Środowiskowej „Poranek” w Świerżach Górnych.

rezerwowi. Wyjątkiem jest przyjmowanie poza listą podopiecznych na podstawie skierowania przez kuratora oraz informacji od M-GOPS. Do świetlicy uczęszczają uczniowie w przedziale wiekowym od 6 do 14 roku życia. Średnio dziennie na zajęcia przybywa 21 dzieci⁴⁸.

Podopieczni przybywają autobusem szkolnym do placówki bezpośrednio po lekcjach. Za odbiór uczęszczających na zajęcia odpowiadają rodzice/opiekunowie prawni. Mogą oni też wypełnić oświadczenie o wyrażeniu zgody na samodzielne opuszczanie świetlicy przez dzieci, jednak nie zwalnia ich to od współpracy i kontaktów z wychowawcami. Ci ostatni przeprowadzają ogólne zebrania, jak i prowadzą indywidualne rozmowy na temat problemów wychowawczych, ale i sukcesów podopiecznych. Zdaniem wychowawczynie bardzo często rodzice traktują świetlicę jako „przechowalnię”. Oczekują, że placówka w zupełności przejmie proces wychowawczy i edukacyjny⁴⁹.

Obecnie na terenie placówki nie występują zachowania dewiacyjne nieletnich. Jedynie uwagę wychowawczynie zwróciło nadmierne użytkowanie komputera przez jednego z podopiecznych. Podejmowała ona rozmowy z matką, ale niestety są one bezowocne. Powodem takiego zachowania dziecka w tym przypadku może być jego sytuacja rodzinna, a mianowicie odejście ojca i rozwód rodziców. Matka pozwalając dziecku na wszystko, chce w ten sposób zrekompensować mu brak ojca⁵⁰.

Jeszcze kilka lat temu do świetlicy uczęszczały dzieci z przejawami demoralizacji. Na terenie miejscowości występują takie osoby, jednakże ich rodzice nie są zainteresowani współpracą ze świetlicą. Zmniejszanie się poziomu zachowań dewiacyjnych nieletnich może być - według wychowawczynie - spowodowane większą świadomością dzieci i młodzieży niż starszego pokolenia⁵¹.

Analizując charakterystyki poszczególnych miejscowości, można stwierdzić, iż struktura wsi oraz ludności na danych obszarach mają wpływ na występowanie zachowań dewiacyjnych nieletnich. Specyfika działalności badanych świetlic powoduje selekcję dzieci uczęszczających do nich. Dlatego też w jednej z nich obserwuje się zachowania dewiacyjne wśród podopiecznych, natomiast w pozostałych dwóch, zjawisko dewiacji występuje w znacznie mniejszym stopniu, wręcz znikomym.

3. Teorie występowania zachowań dewiacyjnych i przestępczych, źródła zachowań dewiacyjnych nieletnich, profilaktyka zachowań dewiacyjnych

3.1. Teorie występowania zachowań dewiacyjnych i przestępczych

Kryminologia choć jest stosunkowo młodą dyscypliną nauki posiada wielu przedstawicieli i kierunków wyjaśniania genezy przestępczości i dewiacji. Wyróżnia się trzy główne paradygmaty: klasyczny, pozytywistyczny oraz antynaturalistyczny. Pisząc o paradygmatach kryminologicznych należy zaznaczyć, iż występowanie kolejnych nurtów na osi czasu nie ma charakteru rewolucyjnego, ale jest to proces bardziej ewolucyjny. We współczesnej kryminologii obserwuje się pewną syntezę poszczególnych elementów danego nurtu⁵². Pokróćce omówione zostaną

⁴⁸ Wywiad nr 5.

⁴⁹ Wywiad nr 5.

⁵⁰ Wywiad nr 5.

⁵¹ Wywiad nr 5.

⁵² Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, s.41.

powyższe nurty w celu umiejscowienia wyjaśnień występowania zachowań dewiacyjnych w badanych miejscowościach.

W ujęciu klasycznym przyczyn popełniania przestępstw szukano w jednostce. Według przedstawicieli tego nurtu człowiek jest wolny, racjonalny i odpowiedzialny za swoje postępowanie. W efekcie przestępca jest uznawany za zupełnie normalną, nie wyróżniającą się niczym od innych jednostkę, świadomie i racjonalnie wybierającą zachowanie przestępcze. Paradygmat klasyczny podkreśla, że każdy człowiek może zostać potencjalnym przestępcą⁵³. Obecnie został on zastąpiony neoklasycyzmem, który w odróżnieniu od pierwotnego nurtu uznaje pewien determinizm zachowań przestępczych. Przykładem może być upośledzenie umysłowe jednostki⁵⁴.

Kryminologia pozytywistyczna powstała wraz z rozwojem nauk przyrodniczych⁵⁵. Podstawowym przedmiotem badań w tym okresie była osoba sprawcy przestępstwa. Według przedstawicieli tego nurtu zachowanie przestępcze człowieka zdeterminowane było między innymi cechami biologicznymi i społecznymi. Właściwości te generują odmienność jednostki od tych ludzi, którzy nie łamią prawa. Dopuszczanie się zachowań przestępczych narusza społecznie akceptowany porządek, a w związku z tym zakłóca prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa⁵⁶. Nurt antynaturalistyczny upatruje genezy przestępczości w konfliktach występujących w społeczeństwach, które powstają z niezgodności interesów pomiędzy grupami społecznymi, jak i jednostkami⁵⁷.

Analizując charakterystyki poszczególnych miejscowości można odnieść się do kilku teorii wyjaśniających występowanie zjawisk dewiacyjnych i przestępczych. Jako pierwsza przedstawiona zostanie teoria odwołania się do zaburzeń ośrodkowego układu nerwowego. Należy ona do koncepcji kierunku biopsychologicznego z nurtu pozytywistycznego. Założeniem tego kierunku jest badanie indywidualnych cech jednostki (odziedziczonych, wrodzonych bądź nabytych w wyniku choroby lub urazu) tworzących podłoże do pojawiania się zachowań antyspołecznych⁵⁸. Szczególnie podkreślane przez psychiatrów jest znaczenie mikrouszkodzeń ośrodkowego układu nerwowego, skutkujące powstaniem dysfunkcji mózgowych. Występują one częściej niż poważne uszkodzenia mózgu, a ich wykrycie jest znacznie trudniejsze. Powstania mikrouszkodzeń można doszukiwać się już w okresie prenatalnym, a także w trakcie porodu. U dzieci z takimi schorzeniami występują zaburzenia rozwoju psychicznego, które generują trudności w procesie edukacji oraz w dostosowaniu się do obowiązujących zasad życia społecznego⁵⁹. Przykładem występowania takich dysfunkcji jest zespół umysłowych i fizycznych zaburzeń *Fetal Alcohol Syndrome* (FAS), który powstaje w efekcie spożywania alkoholu przez matkę w okresie ciąży⁶⁰. „Matka jednej z naszych podopiecznych w czasie ciąży notorycznie była spotykana w stanie upojenia alkoholowego, zdarzało się również, że spała w przydrożnym rowie. Jej córka obecnie ma duże opóźnienia rozwojowe. Widać to zarówno w wyglądzie zewnętrznym jak i poziomie edukacji. Jest uzależniona od papierosów, jednak nie ma środków na ich zakup. Aby zaspokoić głód nikotynowy zbiera niedopałki papierosów i je po prostu dopala. Otoczenie widzi to i się z niej

⁵³ Tamże, s.41-42.

⁵⁴ Tamże s. 102.

⁵⁵ Tamże, s.44.

⁵⁶ Tamże, s.56.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, s.89.

⁵⁹ Tamże, s.95.

⁶⁰ Strona internetowa opoka, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IC/klecka-fas1.html>, dostęp 28.05.2016 rok.

wyśmiewa, jednak zaprzecza, że nic takiego nie ma miejsca, a kiedy nadarza się okazja robi znów to samo”⁶¹.

Drugim kierunkiem kryminologii pozytywistycznej jest podejście socjologiczne. Z jego założeń wynika, iż to czynniki społeczne wywierają największy wpływ na zachowania człowieka. Mogą także powodować wykształcenie się u jednostki stałej skłonności do negatywnych zachowań. Badania w tym kierunku zmierzały ku określeniu tych bodźców społecznych, które generują zachowania przestępcze⁶². Kierunek ekologiczny zwany szkołą chicagowską należy właśnie do tego nurtu. Poglądy jego przedstawicieli można odnieść do sytuacji mającej miejsce w jednej z badanych przeze mnie miejscowości. Prowadzone przez nich analizy odnosiły się do metropolii, ale można zauważyć pewne zależności występujące również na znacznie mniejszych terenach wiejskich. Należy wziąć pod uwagę dynamiczny rozwój na danym obszarze. Wiąże się z tym napływanie nowych mieszkańców, powstawanie infrastruktury komunikacyjnej oraz mieszkaniowej wokół miejsc pracy⁶³. Wynikiem tego jest zmiana organizacji społecznej⁶⁴. Interpretacje analiz ekologicznych głównie opierały się na terminie „dezorganizacji społecznej”. Pojęcie to obejmowało zanik tradycyjnych norm zachowania oraz znaczne osłabienie nieformalnej kontroli społecznej, prowadzące do zwiększenia podatności na stosowanie dewiacyjnych wzorców postępowania⁶⁵. „Powstanie elektrowni na terenie wsi spowodowało napływ ludności z różnych części Polski. Zbudowano w pobliżu elektrowni 13 bloków pracowniczych. Na terenie osiedla występował głęboki alkoholizm. Dzieci snuły się bez opieki między blokami szukając sobie zajęcia. Również okoliczni mieszkańcy, którzy znajdowali zatrudnienie w elektrowni zaniedbywali swoje gospodarstwa. Zamiast inwestować w ziemię, przepijali wypłaty. Musiało upłynąć dużo czasu, aby ta sytuacja się zmieniła”⁶⁶.

Kolejną teorią wyjaśniającą powstanie zachowań dewiacyjnych jest teoria strukturalna Roberta Mertona. Zróżnicowanie społeczne powoduje rozmieszczenie ludności na odmiennych szczeblach struktury społecznej. Na każdym poziomie istnieją inne możliwości osiągnięcia wyznaczonych kulturowo celów⁶⁷. Zdaniem Mertona rozwiązanie problemu z przystosowaniem się jednostki do wymagań określonych przez otoczenie nie zależy jedynie od zakresu działalności jednostki, ale także od poziomu internalizacji wartości „oraz od przekonania co do niedopuszczalności osiągnięcia celów w sposób nie aprobowany w kulturze danego społeczeństwa”⁶⁸. Albowiem nie chodzi tylko o akceptację celów i środków, ale głównie o stopień zinternalizowania przez jednostkę wytworów kultury. Dopiero kolejnym etapem jest akceptacja (bądź jej brak) określonych celów i środków do ich osiągnięcia, czyli dostosowanie się do występującej sytuacji⁶⁹.

Spośród pięciu sposobów przystosowania Mertona (konformizm, innowacja, rytualizm, wycofanie i bunt), to właśnie wycofanie odzwierciedla sytuację w jednej z badanych miejscowości. Wycofanie oznacza odrzucenie celów wytyczonych przez kulturę i aprobowanych środków realizacji tych celów⁷⁰. Na terenie wsi Laski funkcjonował PGR. Po transformacji ustrojowej w

⁶¹ Wywiady nr 1 i 3.

⁶² Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, s.89.

⁶³ Siemaszko Andrzej, *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, PWN, Warszawa 1993, s.71.

⁶⁴ Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *op. cit.*, s.105.

⁶⁵ Siemaszko A., *Granice tolerancji...*, s.72.

⁶⁶ Rozmowa z mieszkanką wsi.

⁶⁷ Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *op. cit.*, s.107.

⁶⁸ Tamże, s.109.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Siemaszko A., *op. cit.*, s.42.

Polce został zlikwidowany. Ludność znajdująca w nim zatrudnienie i mieszkająca w domkach pracowniczych nie umiała się dostosować do nowych sposobów organizacji życia społecznego i ekonomicznego. Większość z nich popadła w alkoholizm i głębokie ubóstwo. Problemy te przechodzą niestety z pokolenia na pokolenie⁷¹.

3.2. Źródła zachowań dewiacyjnych

Poszukując przyczyn występowania wszelkich trudności wychowawczych, zaburzeń zachowania, jak i pogłębiającej się demoralizacji, a nawet przestępczości wśród nieletnich, najczęściej wskazuje się przyczyny rodzinne, środowiskowe i rówieśnicze⁷².

Już przychodząc na świat człowiek znajduje miejsce w strukturze społecznej, które zajmują jego opiekunowie. Może on się przenieść z danego układu strukturalnego lub pozostać na pierwotnej pozycji. Od zajmowanego miejsca w strukturze społecznej zależą perspektywy rozwoju człowieka, jak i obraz społeczeństwa, w którym funkcjonuje. Jednakże te czynniki nie przesądzają o tym w jaki sposób jednostka będzie działać w tymże społeczeństwie. Decydującą rolę w tej kwestii ma proces socjalizacji⁷³. Rodzina jest środowiskiem wychowawczym, które oddziałuje na jednostkę przez całe życie. Warunki panujące w rodzinie mają istotny wpływ na proces socjalizacji dziecka⁷⁴, a także na jego kontrsocjalizację. Czynniki wywierające wpływ na te procesy można podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne. Do tych pierwszych zalicza się odmienne warunki życia, system i hierarchii wartości charakterystycznych dla danego odłamu społeczeństwa. W każdym z nich podczas procesu socjalizacji wpajane są trochę inne wartości, a także ważność tożsamy wartości bywa akcentowana z odmienną siłą. Takie rozbieżności mogą oddziaływać na zakres i siłę wpływów kontrsocjalizacyjnych⁷⁵. „Niekórtzy chcą jak najszybciej skończyć szkołę, iść do zawodówek, żeby mieć pracę. Część jednak nie chcą pracować. Widzą po rodzicach, że większość nie pracuje, a jakoś żyją z tych zasiłków albo tylko jedno pracuje. I tak mniej więcej wyobrażają sobie normalną rodzinę. Nie widzą prawidłowego modelu rodziny”⁷⁶. „Są rodziny w których rodzice nie pracują ewidentnie ze względu na problemy alkoholowe. (...) Dorastający w takich rodzinach już w wieku 20-30 lat idą w ślad za rodzicami, nie radząc sobie z zaistniałą sytuacją”⁷⁷.

Według autorów różnych publikacji wpływ na rozwój dziecka mają zaniedbania opiekuńczo wychowawcze, wynikające z braku czasu, nieobecności rodziców, które mogą skutkować między innymi zaburzeniami w zachowaniu dziecka⁷⁸. „Dzieci z rodzin w których pracuje zarówno mama i tata, nie mają z kim pogadać, gdzie przebywać, spędzać czasu. Na pewno też rodzice w takiej sytuacji mają dużo mniejszą kontrolę nad dziećmi, ponieważ cały czas pracują, wracają do domu około 20-21”⁷⁹. Kolejnym aspektem negatywnego wpływu na socjalizację w rodzinach z niższych warstw społecznych jest niewystarczalny poziom zaspokajania potrzeb biologicznych. Ma to wpływ

⁷¹ Wywiad nr 1.

⁷² Majchrzyk Z., *Nieletni i świadek w sądzie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014, s. 65.

⁷³ Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, s.325-326.

⁷⁴ Huget Patrycja, *Rodzinne uwarunkowania zaburzeń w zachowaniu u dzieci*, w: Urban Bronisław (red), *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyk*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001, s. 193.

⁷⁵ Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *op. cit.*, s.328.

⁷⁶ Wywiad nr 3.

⁷⁷ Wywiad nr 4.

⁷⁸ Kuźma Józef, *Diagnoza uwarunkowań środowiskowych postaw agresywnych wśród młodzieży szkolnej*, w: (red.) Urban Bronisław, *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001, s. 282.

⁷⁹ Wywiad nr 4.

na stan zdrowia dziecka⁸⁰. „U dzieci przejawiają się schorzenia neurologiczne, logopedyczne, np. niedosłuch. Część problemów wynika z niedożywienia. (...) Niektóre dzieci są znacznie mniejsze i szczuplejsze od rówieśników (...). Kręci się obok kuchni bo wie, że były tu wcześniej żelki, które dzieciaki wpychały garściami do buzi z głodu.(...) Jeden z podopiecznych przychodząc do świetlicy praktycznie bez przerwy korzysta wyłącznie z komputera i internetu, którego nie ma w domu. Jest to jego sposób na zapomnienie o głodzie”⁸¹. Kontrsocjalizacyjny wpływ na dziecko może mieć również dostarczanie mu traumatycznych przeżyć takich, jak duża ilość bodźców powodujących silną frustrację i stres oraz poczucie stanu zagrożenia, a także odrzucenia⁸². Występujący w rodzinie alkoholizm prowadzi do zaburzeń, a nawet utraty dodatnich więzi emocjonalnych. Takie rodziny są przepelnione konfliktami, awanturami, które zagrażają życiu i zdrowiu jej członków. „W rodzinach podopiecznych występują wszystkie wymienione dysfunkcje (alkoholizm, przemoc, molestowanie seksualne), jednak na szczęście nie dotarły do mnie sygnały, że te ostatnie zachowania kierowane są do dzieci”⁸³. „Bardzo często zdarza się, że oboje rodziców jest dotkniętych problemem alkoholowym”⁸⁴. „Stan psychiczny dzieci zależy od tego, co dzieje się w domu. Rzadko o tym rozmawiają, jednak po ich zachowaniu widać, że coś jest na rzeczy”⁸⁵. Uzależnienie bardzo często prowadzi do zaniechania spełniania potrzeb rodziny i skupienia się jedynie na zdobyciu środka zaspakajającego silną potrzebę wynikającą z nałogu⁸⁶. „Większość rodziców nie pracuje, a jeśli już to są to prace niskozarobkowe. Zwykle pieniądze idą na zakup wysokoprocentowych, wyskokowych rzeczy”⁸⁷. Może stać się to wyjaśnieniem genezy pewnych przejawów demoralizacji oraz dopuszczania się czynów karalnych. W pewnym okresie rozwoju dziecko nie ma możliwości wystrzec się niekorzystnych bodźców emocjonalnych tworzonych przez jego najbliższych. Długotrwałość występowania takiego stanu skutkuje powstawaniem reakcji neurovegetatywnych, takich jak moczenie się lub spowolnienie rozwoju, a także rozchwianiem procesów pobudzania i hamowania. Skutki tego przewijają się nadruchliwością lub wycofaniem. „Często u naszych podopiecznych występują zaburzenia emocjonalne, najczęściej nadpobudliwość psychoruchowa (niezdiagnozowana i nieleczona) oraz wycofanie. (...) Zrobiła coś fajnego, miała przy tym chwilę radochy, że jej coś wyszło. Jak widać tutaj jej huśtawki emocjonalne są mega, giga. W jednej chwili mnie ubóstwia, a kiedy przyjdzie taki moment słabszy, to mogę oberwać z grubej rury”⁸⁸.

Na zachowanie dzieci i młodzieży duży wpływ ma grupa rówieśnicza. Jest definiowana „jako organizm społeczny wyróżniający się spośród innych nie ze względu na cechę demograficzną - wieku, lecz ze względu na typ więzi, bliskie, nacechowane wzajemną aprobatą uczestnictwo”⁸⁹. Poszczególne grupy rówieśnicze posiadają swoją strukturę, która zależy od pozycji społecznej dzieci, które do niej należą. W grupie szkolnej (klasie) miejsce ucznia wyznaczane jest przez czynniki, takie jak: wszechstronna atrakcyjność dla kolegów, dostosowanie się bądź nie do zasad panujących w grupie, pełnienie określonych ról w zespole, mających znaczenie dla ogółu grupy

⁸⁰ Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *op. cit.*, s.328.

⁸¹ Wywiad nr 1.

⁸² Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, s.343.

⁸³ Wywiad nr 1.

⁸⁴ Wywiad nr 1.

⁸⁵ Wywiad nr 2.

⁸⁶ Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *op. cit.*, s.345.

⁸⁷ Wywiad nr 3.

⁸⁸ Wywiad nr 1.

⁸⁹ Pilch Tadeusz, *Grupa rówieśnicza jako środowisko wychowawcze*, w: *Pedagogika społeczna*, red. Pilch Tadeusz, Lepalczyk Irena, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1995, s. 175.

oraz samopoczucie wśród rówieśników⁹⁰. Obserwując jak obecnie kształtuje się system wartości dzieci i młodzieży, należy wnioskować, iż osobom pochodzącym z rodzin o niskim statusie materialnym trudno stać się jednostką atrakcyjną w grupie rówieśniczej. W szczególności problem ten pojawia się w szkołach, kiedy to uczniowie pochodzą z różnych środowisk. Często tym biedniejszym dzieciom towarzyszy poczucie niższości. Generuje to wrogie nastawienie do środowiska deprecjonującego⁹¹. „Nie do końca znamy ich sytuację szkolną, ale sądząc po ogromnych problemach z realizacją obowiązku szkolnego wnioskuję, że jedną z przyczyn jest właśnie brak akceptacji ze strony grupy rówieśniczej. Dyskryminacja, czucie się gorszym ze względu na to, że jestem gorzej ubrany, mam problemy w nauce, nie mam czym zaszpanować. Komentarze typu: jesteś głupszy, twoi rodzice nie mają dobrej pracy, znów była u ciebie policja. W swoim środowisku są dość dobrze akceptowani przez rówieśników, choć sposobem komunikacji między sobą jest agresja. Charakterystyczne dla tego środowiska jest to, że sami opiekują się sobą wzajemnie – starsi młodszymi w rodzeństwach, ale też wymierzają sobie sprawiedliwość między sobą, jak i innymi rodzeństwami”⁹². „W grupie rówieśniczej na terenie świetlicy popisują się tym, kto zrobi coś gorszego”⁹³.

3.3. Profilaktyka zachowań dewiacyjnych

Według Słownika Języka Polskiego profilaktyka to „działania mające na celu zapobieganie niekorzystnym zjawiskom, zwłaszcza chorobom”⁹⁴. W literaturze profilaktyka uznawana jest za wyjątkowy rodzaj wywierania wpływu na dzieci i młodzież w procesie opiekuńczo-wychowawczym. Sławomir Śliwa powołuje się w swym artykule na podział profilaktyki na: uniwersalną, selektywną oraz wskazującą. Profilaktyka na poziomie uniwersalnym kierowana jest do wszystkich. Jej działania skupiają się na powszechnych zagrożeniach, takich jak stosowanie środków odurzających czy przemocy. Te czynności profilaktyczne opierają się na wiedzy ogólnej dotyczącej, zachowań ryzykownych, danych epidemiologicznych oraz czynników ryzyka i ochrony. „Wszelka współpraca ze szkołami, a w nich pogadanki z rodzicami, a także rozmowy z nimi podczas zebrań w świetlicy. Wykłady profilaktyczne policji”⁹⁵. Kategoria profilaktyki selektywnej skierowana jest do grona objętego większym ryzykiem wystąpienia problemów. Przed rozpoczęciem takich działań należy dobrze rozpoznać zagrożone grupy. Preferowanymi odbiorcami tych oddziaływań są osoby z deficytami poznawczymi oraz pochodzące z rodzin wieloproblemowych. Profilaktyka ta realizowana jest poprzez indywidualne lub grupowe terapie pedagogiczne, ćwiczenia umiejętności społecznych, a także socjoterapię. „Formy i metody pracy naszej świetlicy zaczerpnięte są z pedagogiki zabawy, bo poprzez zabawę łatwiej „przemycić” pewne treści. Również stosujemy techniki arteterapeutyczne”⁹⁶. Kategoria wskazująca przeznaczona jest dla jednostek wysokiego ryzyka. Działania na tym poziomie obligują do profesjonalnego przygotowania i wymagają zaangażowania pomocy psychologicznej i medycznej.

⁹⁰ Kulawska Ewa, *Uwarunkowania i konsekwencje odrzucenia dziecka w wieku szkolnym przez grupę rówieśniczą*, Wydział Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013, s.195.

⁹¹ Grabowska-Ekiert Dorota, *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Warszawa 1982, za: Różnowska Anna, *Zjawisko agresji i leku w szkole podstawowej państwowej i społecznej*, w: (red.) Zebrowski Jan, *Zjawiska patologii społecznej i zachowań dewiacyjnych młodzieży*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 2001, s. 276.

⁹² Wywiad nr 1.

⁹³ Wywiad nr 3.

⁹⁴ Słownik Języka Polskiego, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/profilaktyka.html>, dostęp 29.05.2016 r.

⁹⁵ Wywiad nr 5.

⁹⁶ Wywiad nr 1.

Polegają na leczeniu symptomów zaburzeń, terapii oraz interwencji⁹⁷. „Jedno dziecko jest poddane jest stałej pomocy specjalistów, pozostałe wymagające pomocy są zaniedbane przez rodziców”⁹⁸.

W realizacji działań profilaktycznych stosuje się pewne strategie. Pierwszą z nich jest strategia informacyjna. Jej celem jest przedstawienie informacji dotyczących skutków zachowań negatywnych oraz umożliwienie przez to podjęcie rozsądnych decyzji. Podstawą tej strategii jest utwierdzenie, że młode jednostki podejmują się ryzykownych zachowań z powodu nieprzystosowania wystarczającej wiedzy na temat mechanizmów i skutków takich zachowań. Na przykład przedstawienie negatywnych następstw stosowania środków odurzających ma skutkować zmianą postawy oraz zaniechaniem podejmowania takich zachowań w przyszłości. „Narzucamy bardzo dyskretnie tematy istotne. Oglądamy filmy dotyczące skutków pewnych uzależnień i potem dyskutujemy o nich. Na przykład po projekcji „Sali samobójców” bardzo długo rozmawialiśmy na temat uzależnienia od życia w sieci. Oglądaliśmy również komedię dotyczącą zażywania narkotyków, która mimo swojej formy dała dużo powodów do dyskusji. W ferie zaprosiliśmy policję, która udzieliła informacji na temat udzielania pierwszej pomocy oraz jak być bezpiecznym w czasie wypoczynku. Zaprosiliśmy również aktorów z teatru, którzy zaprezentowali sztukę „Pan Tadeusz. Ostatni Zajazd na Litwie”. Po spektaklu jeden z aktorów rozmawiał z widzami na temat uzależnień”⁹⁹. Celem strategii edukacyjnych jest wsparcie w kształtowaniu umiejętności społecznych oraz psychologicznych, takich jak: radzenie sobie w sytuacjach stresowych, komunikacja interpersonalna, rozstrzyganie konfliktów, odporność na negatywne naciski otoczenia. Podstawą tej strategii jest przekonanie, że pomimo dysponowania przez jednostki wystarczającą wiedzą, są przez nie podejmowane zachowania ryzykowne. Przyczyną tego jest brak kompetencji społecznych. W efekcie mają problem z budowaniem trwałych więzi z ludźmi oraz odnoszeniem sukcesów. „Podczas warsztatów tematycznych z okazji dnia mamy, babci, dziadka, walentynki, uczestnicy mogą wykonać samodzielnie upominki dla najbliższych. Ma to na celu kształtowanie ich emocjonalnej dojrzałości do dawania, a nie tylko brania”¹⁰⁰. „Przede wszystkim stosowanie pozytywnych wzmocnień, czyli dawanie im także poczucia, że wśród dorosłych może odnaleźć poczucie bezpieczeństwa i partnera do jakichś sensownych i konstruktywnych działań, bo tego na co dzień nie mają. (...) Pomagamy w rozwiązywaniu konfliktów i sytuacji problemowych oraz próbujemy wspólnie dochodzić do wniosków”¹⁰¹. „W świetlicy prowadzimy zajęcia pod nazwą „Uczmy się żyć w przyjaźni”, które mają na celu przeciwdziałać agresji. Pomagamy w rozwiązywaniu bieżących problemów. Rozwijamy umiejętności współpracy w zespole, kształtujemy odpowiedzialność społeczną oraz poszanowanie godności drugiego człowieka”¹⁰². Strategie działań alternatywnych skierowane są na pomoc w realizowaniu wyższych potrzeb takich jak potrzeba sukcesu czy przynależności oraz na stworzenie możliwości włączenia się w pozytywną działalność, na przykład sportową, artystyczną, czy społeczną. Strategia ta zakłada, że wiele osób nie ma warunków do realizacji potrzeby gratyfikacji samooceny poprzez zdobywanie sukcesów, aktywności, jak i poszerzania zainteresowań. Odnosi się głównie do grup zaniedbanych

⁹⁷ Ostaszewski Krzysztof, *Nowe definicje poziomów profilaktyki*, „Remedium”, nr. 7-8, s.40-41, za: Śliwa Sławomir, *Rola diagnozy pozytywnej w profilaktyce selektywnej i wskazującej*, w: Szecówka Adam, Ogonowski Bronisław (red.), *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Wrocławskie Wydawnictwo naukowe ATLA 2, Wrocław 2013, s.17.

⁹⁸ Wywiad nr 1.

⁹⁹ Wywiad nr 4.

¹⁰⁰ Wywiad nr 4.

¹⁰¹ Wywiad nr 1.

¹⁰² Wywiad nr 5.

wychowawczo¹⁰³. „Zajęcia taneczne są jedną z form dzięki której mogą pokazać się z pozytywnej strony. Organizowaliśmy im warsztaty z instruktorami, ale jest to taka grupa, która już potrafi się sama zorganizować i coś przygotować. Bazują na wcześniejszych doświadczeniach. Taniec jest taką formą autoterapii”¹⁰⁴. „Prowadzimy wolontariat, gdzie można pomagać nie tylko biednym i potrzebującym, chorym, ale również przy organizacji imprez plenerowych razem ze szkołami czy stowarzyszeniami”¹⁰⁵.

Analizując poszczególne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych, a także ich profilaktykę wnioskować należy, iż ważnym krokiem w redukcji dewiacji na badanych obszarach byłoby podjęcie większych działań eliminujących źródła - oprócz tych niwelujących ich skutki. Mam świadomość, że jest to bardzo długotrwały i kosztowny proces zarówno ekonomicznie, jak i społecznie. Zapewne musi upłynąć jeszcze wiele czasu, aby problem dewiacyjnych środowisk nie był lekceważony na poszczególnych obszarach zarówno przez władze, jak i społeczność lokalną, jednakże warto zacząć od siebie. Nie stygmatyzować i nie bać się przede wszystkim iść z pomocą. Często słyszy się, że nie warto. Wydaje się jednak, że warto, gdyż są przykłady osób, które uwolniły się z kręgów dewiacyjnych i potrafią żyć zgodnie z akceptowanymi normami społecznymi. Kwintesencją zapału do pracy w problemowych środowiskach jest wypowiedź jednej z respondentek: „Czasem bywa tak, że uda nam się zrobić dwa kroki do przodu lecz bardzo często po chwili następuje zwrot o pięć do tyłu... jednak nie poddaję się”¹⁰⁶.

Zakończenie

W artykule za cel badań obrano wykazanie struktury zachowań dewiacyjnych występujących na terenach wsi Laski, Grabów nad Pilicą oraz Świerże Górne, zdefiniowanie ich źródeł, a także działań profilaktycznych podejmowanych przez dane miejscowości. Powyższe problemy zostały zaprezentowane zarówno z perspektywy teoretycznej, jak i praktycznej. Kolejno przedstawiono stanowisko polskiego prawa w stosunku do nieletnich.

Przeprowadzenie badań było bardzo pracochłonne, jednakże dzięki nim można było poznać dokładniej okolicę pochodzenia Autorki. Zastosowane metody dostarczyły wielu ważnych informacji. Dzięki obserwacji uczestniczącej dobrze poznano specyfikę poszczególnych miejscowości, a dokładniej wyznawane przez mieszkańców wartości, jakość relacji międzyludzkich, stosunek ludności do przeszłości oraz obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej swojej wsi. Indywidualne wywiady pogłębione z pracownikami świetlic bardzo dobrze zobrazowały działalność placówek, jak i określiły ich miejsce w strukturze miejscowości.

Z analizy przeprowadzonych badań wynika, iż dużą rolę w występowaniu zachowań dewiacyjnych odgrywa struktura społeczna i ekonomiczna miejscowości oraz proces jej kształtowania się w czasie. W każdej miejscowości pojawiają się zachowania dewiacyjne, jednak różnią się one częstotliwością występowania, jak i wagą. Obecność takich zachowań na terenach świetlic zależy w większości od postanowień regulaminu danej placówki. Można nawet stwierdzić pewną selekcję podopiecznych. Świetlica w Laskach okazała się najbardziej otwarta na dzieci i młodzież z dysfunkcjami, a zarazem najbardziej potrzebna w środowisku lokalnym. Pomimo ogromnych ograniczeń finansowych, stara się pokazać podopiecznym jak można żyć inaczej niż w

¹⁰³ Macander Dorota, *Profilaktyka uzależnień w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 7-8, http://poradniaszkolarska.pl/porady/profilaktyka_uzalenie_w_szkole.pdf, dostęp 30.05.2016 r.

¹⁰⁴ Wywiad nr 1.

¹⁰⁵ Wywiad nr 4.

¹⁰⁶ Wywiad nr 1.

rodziny domach i podwórkach. „Na każdym kroku jak mamy za co - to chwalimy, ale niestety też musimy ganić. Nie poprzestajemy jednak na powiedzeniu, że tak jest źle, to jest „do bani”, masz karę. Staramy się raczej spędzić z nimi czas, często bardzo długi, po to, żeby wyjaśnić dlaczego tak, a nie inaczej, by dokonać próby zrozumienia. Często są to wzorce wyniesione z domu, z podwórka, to jest dla nich zupełnie naturalne, to są po prostu ich normy funkcjonowania w społeczeństwie”¹⁰⁷.

Należy pamiętać, że dzieci i młodzież są przyszłością. W zależności od tego w jakich warunkach będą dorastać i jakie przyjmą wartości, tak będzie budowany nasz kraj. Być może brzmi to górnolotnie, dlatego też warto zacząć od środowiska lokalnego, gdyż znając specyfikę konkretnego społeczeństwa, łatwiej do niego dotrzeć i zapoczątkować proces zmian.

Bibliografia

Literatura

- Błachut Janina, Gaberle Andrzej, Krajewski Krzysztof. (2001). *Kryminologia*. Gdańsk: Arche.
- Bojarski Tadeusz, Skrętowicz Edward. (2002). *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z komentarzem*. Lublin.
- Filipiak Marian. (1997). *Socjologia zachowań dewiacyjnych*. W: Filipiak Marian (red.). *Przestępczość nieletnich. Źródła. Przejawy. Środki zaradcze*. Lublin: LTN.
- Flick Uwe. (2011). *O serii Niezbędnik badacza*. W: Gibbs Graham. *Analizowanie danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Frankfort-Nachmias Chava, Nachmias David. (2001). *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zysk i s-ka.
- Gardocki Lech. (2013). *Prawo karne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Górecki Piotr, Konarska-Wrzoszek Violetta. (2015) *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Grabarczyk Grażyna. *Odpowiedzialność nieletnich w polskim prawie karnym*. http://www.kpsw.edu.pl/pobierz/wydawnictwo/miscellanea/nr1/grabarczyk_odpowiedzialnosc_nieletnich.pdf, dostęp 10.02.2016 r.
- Grabowska-Ekiert Dorota. (1982). *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*. Warszawa.
- Grześkowiak Kazimierz i in. (1991). *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Harasimiak Grzegorz. (2001). *Demoralizacja jako podstawowe pojęcie postępowania z nieletnimi*. Szczecin: Szczecińskie Wydawnictwo Archidiecezjalne Ottonianum.
- Huget Patrycja. (2001). *Rodzinne uwarunkowania zaburzeń w zachowaniu u dzieci*. W: Urban Bronisław (red), *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyk*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kaczmarek Tomasz. (2006). *Metodologiczne i ustawowe kryteria odróżniania nieletnich od dorosłych w polskim prawie karnym*. W: Rozważania o przestępstwie i karze. Warszawa.
- Kamińska Wacława, Pędowski Karol. (1991). Sądy dla nieletnich II Rzeczypospolitej. *Palestra* 10: 10.
- Kobes Paweł. (2011). *Prawny system przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

¹⁰⁷ Wywiad nr 1.

- Konarska-Wrzosek Violetta. (2013). *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Kozienice 1549-1999 Ziemia Kozienska*. (1999). Kozienice. Wydawca: Elektrownia „Kozienice” S.A.
- Kulawska Ewa. (2013). *Uwarunkowania i konsekwencje odrzucenia dziecka w wieku szkolnym przez grupę rówieśniczą*. Warszawa: Wydział Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Kuźma Józef. (2001). *Diagnoza uwarunkowań środowiskowych postaw agresywnych wśród młodzieży szkolnej*. W: Urban Bronisław (red.), *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Łobocki Mieczysław. (2009). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Macander Dorota. *Profilaktyka uzależnień w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 7-8, http://poradniaszkolarska.pl/porady/profilaktyka_uzalenie_w_szkole.pdf, dostęp 30.05.2016 r.
- Majchrzyk Zdzisław. (2014). *Nieletni i świadek w sądzie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Maszke Albert Wojciech. (2004). *Metodologiczne podstawy badań empirycznych*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Monika Górniewicz. (2016). *Dziecięcy projekt artystyczny, jako narzędzie skutecznego przelamywania izolacji społecznej dzieci i młodzieży*. Warszawa: Akademia Umiejętności w Centrum ŁOWICKA w Warszawie.
- Nowak Stefan. (2007). *Metodologia badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ostaszewski Krzysztof. (2005). Nowe definicje poziomów profilaktyki. *Remedium*.7-8: 40-41.
- Ostrihańska Zofia. (1978) *Problem nieprzystosowania społecznego u młodzieży*. W: Jasiński Jerzy (red.), *Zagadnienia nieprzystosowanie społecznego i przestępczości w Polsce*, Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Pilch Tadeusz. Bauman Teresa. (2001). *Zasady badań pedagogicznych, strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Pilch Tadeusz. (1995). *Grupa rówieśnicza jako środowisko wychowawcze*. W: Pilch Tadeusz (red), Lepalczyk Irena, *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”.
- Program działania Świetlicy w Laskach do realizacji przez Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Aktywności Lokalnej „ANIMATOR” w roku 2016.
- Sawicki Janusz. (2008). Odpowiedzialność nieletnich według art. 10 § 2 I 3 Kodeksu karnego. *Homines Hominibus*”. 1(4).
- Siemaszko Andrzej. (1993). *Granice Tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*. Warszawa: PWN.
- Stańdo-Kawecka Barbara. (2007). *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Strzembosz Adam. (1985). *System sądowy środków ochrony dzieci i młodzieży przed niedostosowaniem społecznym*. Lublin.
- Urban Bronisław. (1999). *Zachowania dewiacyjne młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Urząd Gminy w Grabowie nad Pilicą. (2013). *Grabów nad Pilicą w Obiektywie*. Kozienice: Firma Kordas.
- Waldemar Dutkiewicz. (1996). *Praca magisterska przewodnik metodyczny*. Kielce: Strzelec.

Wilkowska-Płóciennik Aneta. (2011). *Postępowanie w sprawach nieletnich*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.

Wójcik Dobrochna. (1984). *Nieprzystosowanie społeczne młodzieży*. Warszawa.

Zaczyński Waldemar. (1995). *Praca badawcza nauczyciela*. Warszawa: WSiP.

Zajac Krzysztof. Maj Renata. (2013). *Dziedzictwo kulturowe gminy Kozienice*. Kozienice: Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej.

Akty prawne

Zarządzenie Wójta Gminy Grabów nad Pilicą z dnia 25 maja 2012 r. w sprawie: zatwierdzenia regulaminu korzystania ze świetlicy w Grabowie nad Pilicą, NR 26a.2012.

Dekret Naczelnika Państwa, Dziennik Praw, Nr 14, poz.171.

Regulamin korzystania ze świetlicy w Grabowie nad Pilicą, Załącznik do Zarządzenia Wójta Gminy Grabów nad Pilicą z dnia 25 maja 2012r., Nr 26a.2012.

Rozporządzenia Ministra sprawiedliwości z dnia 26.7.1919 r., Dziennik Praw, Nr 63, poz. 378.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny, Dz. U. 1969 nr 13, poz. 94.

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, Dz. U. 1971 nr 12 poz. 114.

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. 1982 Nr 35, poz. 228.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz. U. Nr 88, poz. 553.

Statut Placówki Wsparcia Dziennego Świetlicy Środowiskowej „Poranek” w Świerżach Górnych.

Uchwała Rady Miejskiej w Warce z dnia 24 kwietnia 2014r. w sprawie zmiany aktu założycielskiego Publicznej Szkoły Podstawowej Nr 2 z Oddziałami Integrycyjnymi im. Kazimierza Pułaskiego w Warce, nr LII/367/14.

Uchwała Rady Miejskiej w Warce z dnia 3 marca 2006 r. w sprawie wystąpienia o zmianę granic administracyjnych miasta Warka i zniesienie nazw miejscowości, Nr XLII/462/06.

Strony internetowe

Strona internetowa: Danko, <http://danko.pl/>

Słownik języka polskiego, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/profilaktyka.html>

Strona internetowa Świetlicy „Poranek” <http://swietlicaporanek.wix.com/poranek>

Strona internetowa Gminy Grabów nad Pilicą, <http://www.grabow.pl/art,748,zapraszamy.html>

Strona internetowa Gminy Grabów nad Pilicą, <http://www.grabow.pl/art,749,swietlica-dla-dzieci-i-mlodziezy-cyberia.html>

Strona internetowa moja socjologia, <http://www.mojasocjologia.pl/badania-jakosciowe-metody-jakosciowe/>

Strona internetowa naukowiec, http://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/poglebione-wywiady-indywidualne-idi-_662.html

Strona internetowa opoka, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IC/klecka-fas1.html>

ABSTRACT

This paper concerns the deviant behaviour of minors, which occur in the villages examined by Author. What is more, it presents the structure of these behaviours, but also their sources and prevention activities carried out by local community day care centres. The research was based on

individual interviews with employees of the community day care centres, which duly showed the situation in each of the branches. In order to better understand the specifics of each locality the technique of participant observation was used.

Słowa kluczowe: nieletni, przestępczość nieletnich, zachowania dewiacyjne, demoralizacja, profilaktyka, wieś

Key words: minor, minors' delinquency, deviant behavior, demoralization, prevention, village